

В. О. Бикова, Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ЩОДО ДИВЕРСИФІКАЦІЙНИХ ЗМІН В ОСВІТІ, ЩО СПРИЯЮТЬ ФОРМУВАННЮ КОНКУРЕНТОЗДАТНОГО ФАХІВЦЯ

Бикова В. О.

Щодо диверсифікаційних змін в освіті, що сприяють формуванню конкурентоздатного фахівця

У статті на основі аналізу наукових праць виокремлено умови диверсифікації освіти, що мають забезпечити ефективність управління процесом формування конкурентоздатних фахівців: неперервна адаптація навчальних програм й технологій навчання до майбутніх потреб, підвищення адекватності вищої освіти перспективам соціально-економічного розвитку; посилення практичної спрямованості підготовки фахівців відповідно потреб регіону; надання студентам можливостей постійно відновлювати професійні знання, навички і вміння як в межах формальної, так і неформальної та інформальної освіти; активна взаємодія академічної спільноти з економічними партнерами, роботодавцями; розробка системи моніторингу конкурентоздатності фахівця.

Ключові слова: диверсифікація, умови диверсифікації освіти, формування конкурентоздатних фахівців.

Быкова В. А.

К вопросу о диверсификационных изменениях в образовании, которые способствуют формированию конкурентоспособного специалиста

В статье на основе анализа научных работ выделены условия диверсификации образования, которые должны обеспечить эффективность управления процессом формирования конкурентоспособных специалистов: непрерывная адаптация учебных программ и технологий обучения к будущим потребностям, повышение адекватности высшего образования перспективам социально-экономического развития; повышение практической направленности подготовки специалистов соответственно потребностям региона; предоставление студентам возможностей постоянно обновлять профессиональные знания, навыки и умения как в условиях формального, так и неформального и информального образования; активное взаимодействие академического сообщества с экономическими партнерами, работодателями; разработка системы мониторинга конкурентоспособности специалиста.

Ключевые слова: диверсификация, условия диверсификации образования, формирование конкурентоспособных специалистов.

Постановка проблеми. Динамічні зміни в українському суспільстві, характерні для всіх сфер буття, є неможливими без системного реформування національної системи освіти. При цьому модернізаційні перетворення мають здійснюватись відповідно до загальноцивілізаційних тенденцій розвитку національних освітніх систем. Останні роки освіта в Україні розвивалася в контексті завдань визначених в Указах Президента України „Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” від 04.07. 2005 р. № 1013 та „Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні” від 20 березня 2008 р. № 244. У цих документах піднімаються ключові питання розвитку галузі, але за наявності в цілому позитивної динаміки багато проблем і на сьогодні залишаються невирішеними. Зазначене свідчить про необхідність подальшої трансформації освіти в Україні, яка є не просто зміною полюсів її адекватності параметрам суспільно-політичного життя. Це, по суті, реакція на стратегічні імперативи освіти третього тисячоліття з її орієнтацією не на державу, а на людину, на фундаментальні загальнолюдські цінності, на послідовну демократизацію всього освітянського процесу й усієї освітньо-педагогічної ідеології загалом. Отже, потрібні кардинальні кроки щодо внутрішньої модернізації та структурної перебудови як самої системи вищої освіти, так і механізмів управління нею.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз джерел з проблеми модернізації вищої освіти як закономірного соціокультурного процесу (Р. Абдеев, В. Автономов, Р. Акофф, С. Алексеева, В. Андрущенко, Ю. Бондарчук, Д. Гелбрейт, М. Євтух, І. Зязюн, М. Каган, В. Кремень, М. Лапін, В. Медведєв, М. Моїсєєв, В. Онушкін, В. Пожуєв, І. Пригожин, М. Рижаків, О. Ходаковський, В. Цаплін, В. Ядов, Ф. Янсен та ін.), наукових узагальнень з питань реформування та модернізації вищої і професійної освіти в Україні (В. Андрущенко, А. Алексюк, В. Бондар, О. Ляшенко, О. Мороз, В. Сидоренко, М. Ярмаченко та ін.) дає можливість зробити висновок, що системоутворюючим чинником професійної освіти має стати її різноманітність, різнобічний розвиток і глибока інтеграція всіх освітніх підсистем і процесів.

Питанням дослідження диверсифікаційних процесів присвятили свої дослідження М. Багорка, І. Білоткач, О. Ковтун, М. Корінько, Г. Пересадько, В. Цимбал та ін. Оновлення системи професійної освіти обумовлено необхідністю вирішення існуючого сьогодні *протириччя* між потребою будь-якого фахівця в розмаїтті освітніх послуг і корпоративністю, відомчою роз'єднаністю освітніх структур, їх замкнутістю й самоізоляцією в багатьох аспектах їх діяльності: змістовному, організаційному, кадровому. Тому модернізація системи вищої професійної освіти сьогодні неможлива без її диверсифікації.

Метою статті є обґрунтування умов диверсифікації освіти, що мають забезпечити ефективність управління процесом формування конкурентоздатних фахівців

Виклад основного матеріалу. Перш за все визначимося з основним поняттям даної статті. *Диверсифікація* (від латин. *diversus* – різний і *facere* – робити, тобто розмаїття; різнобічний розвиток; розширення активності; вихід за межі основного змісту діяльності; розвиток напрямів діяльності) [7]). Даний феномен визначають як одночасний розвиток декількох або багатьох невзаємопов'язаних технологічних видів виробництва або обслуговування, розширення асортименту виробництва або послуг.

Уперше термін „диверсифікація” було використано у середині 50-х років ХХ століття. Він визначив нове явище в економіці розвинутих країн, пов'язане з концентрацією капіталу на міжгалузевому рівні. Вагомими є наукові розробки зарубіжних та українських вчених М. Багорка, І. Білоткач, О. Ковтун, М. Корінько, Г. Пересадько, В. Цимбал, присвячені окремим питанням дослідження диверсифікаційних процесів на прикладі окремих підприємств та регіонів.

Щодо освіти, то даний феномен отримав розповсюдження наприкінці 60-х – початку 70-х років ХХ століття у Західній Європі, коли розпочалася робота з формування структури освітніх систем з метою урізноманітнення, розширення видів освітніх послуг.

Диверсифікацію професійної освіти розглядають як „процес розширення асортименту освітніх послуг” [8, с. 383]; широке розмаїття навчальних закладів, освітніх програм і органів управління”, впровадження різноманітних освітніх послуг, реалізація принципів альтернативності і варіативності, забезпечення якості освіти, що мають задовольняти зростаючий попит споживачів залежно від кон’юнктури ринку.

В. Ковальчук зазначає, що на виникнення диверсифікації освіти вплинули такі причини:

– зміна структури економіки, що виявилось в створенні величезної кількості різнорідних освітніх послуг;

– зміна місця особистості в сфері освітніх послуг, коли особистість вправі сама обирати освітні траєкторії згідно своїм можливостям, запитам і потребам; розвиток конкуренції між вищими освітніми установами ускладнило соціально-психологічні умови діяльності викладача, сформувало нові відносини між суб’єктами освітнього процесу: студент, як споживач освітніх послуг, вищий навчальний заклад – виробник цих послуг, а студент стає менеджером процесу набуття професіоналізму й конкурентоздатності;

– зміна ролі вищої освіти в освітньому просторі; зміна цілей освіти, процеси гуманізації й демократизації привели до розширення прав освітніх установ, посилення регіоналізації освіти, що відбилося на інноваційній діяльності навчальних закладів в області змісту освіти й педагогічних технологій, розширенні їхнього поля діяльності [6].

У філософсько-педагогічному аспекті вектор процесу диверсифікації освіти спрямований на гуманізацію і демократизацію освітніх систем, формування нових життєвих установок особистості, гуманізацію суспільно-економічних відносин, що вимагає переходу від технократичного підходу (знанневого) до ідеології орієнтації на розвиток особистості фахівця, формування в нього таких якостей як самостійність, творча активність, уміння орієнтуватися в мінливому світі, приймати відповідальні рішення в нестандартних ситуаціях, досягати максимально можливих результатів

(особистісний підхід). Отже освіта в умовах диверсифікації стає могутньою рушійною, ініціативною силою економічного зростання держави, підвищення ефективності й конкурентоспроможності народного господарства, одним із факторів національної безпеки і заможності країни; фактором перетворення суспільства на відкриту, варіативну, діалогічну, толерантну систему, що забезпечує становлення конкурентоздатних фахівців.

Диверсифікованість професійної освіти розглядають в декількох площинах, за: рівнями освіти; типами освітніх установ; змістом освітніх програм як за рівнями освіти, так і усередині кожного рівня; базової освіти; кваліфікаційними категоріями, що присвоюються; організаційними формами, методами і засобами навчання; здійснюваним фінансуванням.

Дослідники І. Налетова, В. Оганесов, Н. Тверезовська, В. Сидоренко, М. Умрик, В. Корсунов виокремлюють такі напрями диверсифікаційних освітніх процесів на сучасному етапі:

- модернізація змісту, технологій підготовки фахівців, системи управління якістю освіти;
- розробка механізмів інтеграції ВНЗ в соціально-економічне та соціально-педагогічне середовище;
- удосконалення механізмів посилення практичної спрямованості підготовки фахівців відповідно потреб регіону;
- розробка механізмів забезпечення єдності державного та регіонального компонентів у змісті освіти, посилення її виховної складової;
- розробка системи моніторингу педагогічного процесу; проведення маркетингу ринку педагогічної праці, розробка способів оперативного та стратегічного реагування на його зміни;
- постійне оновлення моделей соціального та професійного обліку фахівця відповідно соціального замовлення;
- створення умов для формування нової типології освітніх установ, побудованих на засадах інтеграції освітніх структур і гнучкості освітніх форм;
- соціальна адаптація студентів і викладачів до нестандартного,

конструктивного мислення й поведження, усвідомлення й розвитку власного досвіду.

Важливим елементом в диверсифікації вищої освіти є активний розвиток вищими навчальними закладами додаткових освітніх послуг для студентів ВНЗ. Розвиток даного напряму пов'язаний з тим, що в умовах конкуренції й невизначеністю шляхів працевлаштування після закінчення ВНЗ студентам варто мати додаткові по відношенню до навчального плану компетенції та кваліфікації. Додаткові освітні послуги охоплюють такі напрями діяльності ВНЗ: вивчення іноземних мов; оволодіння комп'ютерними технологіями; розвиток техніки спілкування з персоналом та у колективах тощо.

В умовах диверсифікації освіти стає реальною можливість не лише для зростання самостійності ВНЗ у виборі освітньої стратегії, а й для вільного самовизначення студентів, реалізації потреби у вияві активності, досягненні успіху, отриманні особистісної відповідальності у формуванні власної конкурентоздатності, затребуваності на ринку праці. Одним з позитивних результатів диверсифікації освіти є те, що студенти визнають як цінність особисту свободу, можливість вибору професійної кар'єри (свободу самовизначення, простір для діяльності, задоволеність від відчуття самодостатності), а отже, за умови диверсифікації створюється гнучка система, що надає можливості для вибору, побудови та реалізації студентом індивідуальної освітньої траєкторії.

У контексті дослідження під *диверсифікацією розуміємо принцип розвитку системи професійної освіти в сучасних соціально-економічних умовах*. Реалізація даного принципу створить умови для модернізації системи управління якістю підготовки фахівців, реалізації їх різноманітних освітніх траєкторій, забезпечених варіативними освітніми програмами з урахуванням індивідуальних можливостей, потреб і здібностей особистості фахівця, формування особистості професійно й соціально мобільного та конкурентоздатного фахівця, затребуваного на ринку праці, організації системи працевлаштування випускників, забезпечення їх вторинною зайнятістю.

Проте, перш ніж обґрунтувати власну позицію щодо умов диверсифікації, які мають бути покладені в основу управління процесом формування конкурентоздатних фахівців, зупинимось на аналізі сучасних підходів науковців до формування конкурентоздатного фахівця у вищому навчальному закладі.

Різні підходи до організації процесу формування конкурентоздатності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки розглянуті у працях С. Борисенко, Т. Мельниченко, І. Саратцевої, А. Хуторського та ін.

Так, В. Івашковський зазначає, що основною умовою високоякісної підготовки майбутніх фахівців є створення сприятливого педагогічного клімату в закладі освіти. На його думку, для встановлення оптимального педагогічного клімату слід враховувати такі чинники, як: рівень готовності до сприйняття курсів, дисциплін, програм; актуальність, потреба в курсі відповідно до нових вимог і соціальних запитів; готовність спрямовувати зусилля на нові види робіт; рівень мотивації навчання; характер суб'єктивних сподівань тих, хто навчається; прагматична потреба в поданій інформації; можливість прагматичного використання поданої інформації; привілеї, що надають суб'єкту навчання можливість володіння певною інформацією; готовність до відхилення від існуючих стереотипів [5].

А. Хуторський вважає, що значний потенціал для формування конкурентоздатних фахівців несе зміст навчання. Дослідник відзначає: „щоб організувати мотивований прояв і розвиток особистісних освітніх смислів студента, необхідно у змісті освіти відобразити, перш за все, такі ключові освітні об'єкти і відносини між ними: фундаментальні об'єкти оточуючого світу, особистісний досвід студента стосовно цих об'єктів, фундаментальні досягнення людства стосовно цих об'єктів” [10, с. 186].

Уважаємо, що переорієнтація навчально-виховного процесу на формування конкурентоздатності майбутніх фахівців має здійснюватися з кожної дисципліни навчального плану, що вимагає глибокого аналізу можливостей змісту навчальних дисциплін, їх постійного оновлення згідно

вимог роботодавців. Усвідомлюємо, що вивчення дисциплін блоку професійної підготовки неможливе без базових знань, отриманих завдяки фундаментальним дисциплінам. Саме тут необхідно вибудовувати міжпредметні зв'язки, які нададуть можливість реально побачити студентів, яким чином трансформуються знання з фундаментальних дисциплін у конкретні теми професійно спрямованих дисциплін. На наше переконання, знання мають стати для студента основою їх самореалізації, збагачення особистісного професійного досвіду.

I. Саратцева стверджує, що процес ефективного формування конкурентоздатності студентів в освітньому процесі вищого навчального закладу обумовлений розмаїттям обраних технологій навчання, орієнтованих на розвиток особистості, формування професійної культури майбутніх фахівців. Навчання, на думку вченого, має носити особистісно-орієнтований характер, бути спрямованим на розвиток таких якостей особистості, що є конкурентними перевагами майбутніх фахівців та проходити у сприятливому режимі співробітництва [9].

На думку С. Борисенко, розвиток конкурентоздатності фахівців здійснюється найбільш ефективно, якщо викладання фахових дисциплін буде спрямоване на особистісні структури майбутніх фахівців, організацію їх безперервної практичної підготовки протягом всього навчання у вищому навчальному закладі [2] і включати такі методи, засоби, форми навчання, які, по-перше, сприяють оволодінню операційною стороною діяльності, формуючи і розвиваючи професійну компетентність, а по-друге, здійснюють вплив на розвиток конкурентних якостей особистості та усвідомлення студентами значущості своєї майбутньої професії. Дослідниця зазначає, що для формування конкурентоздатної особистості навчальний процес у ВНЗ має будуватися на ідеології розвитку й саморозвитку. Розвиток здійснюється самим студентом, роблячи його здатним до самозмін, самовиховання. Сформована потреба у самовихованні зможе забезпечити випускникам їх конкурентоздатність, успішну адаптацію на ринку, ефективне входження у професію.

Л. Дудко [3] доходить висновку, що одним із ефективних шляхів розв'язання проблеми підготовки конкурентоздатних фахівців є послугування особистісно зорієнтованими технологіями навчання, у центрі уваги яких – унікальна цілісна особистість, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей, відкрита для сприймання нового досвіду, здатна на свідомий і відповідальний вибір у різноманітних професіональних ситуаціях. Технології особистісної орієнтації ґрунтуються на застосуванні методів навчання, які відповідають індивідуальним можливостям студента.

Отже, процес формування конкурентоздатних фахівців буде ефективним за такої умови диверсифікації освіти, що передбачає *неперервну адаптацію навчальних програм й технологій навчання до майбутніх потреб, підвищення адекватності вищої освіти перспективам соціально-економічного розвитку.*

Ураховуючи думку В. Бодрова, вважаємо, що основними засобами розвитку конкурентоздатності у процесі професійної підготовки у ВНЗ є відповідні умови професійного середовища. „У процесі засвоєння конкретної діяльності, зіткнення студентів з новими завданнями, професійними ситуаціями, нестандартними умовами виникає протиріччя між вимогами діяльності та рівнем розвитку як окремих особистісних утворень, так і професійно орієнтованих структур” [1, с. 84]. Переконані, що ці протиріччя і є основною рушійною силою розвитку конкурентоздатності майбутнього фахівця в освітньому процесі вищого навчального закладу.

Узагальнюючи результати досліджень В. Андрєєвої, С. Борисенко, Н. Борисенко, Т. Мельниченко, І. Саратцевої та ін. дійшли висновку, що формування конкурентоздатності майбутнього фахівця має розпочинатися з перших років навчання у вищому навчальному закладі, щоб навчити майбутнього спеціаліста співвідносити повний маршрут його освіти з кінцевими цілями навчання. Для цього варто ознайомити суб'єкта навчання з його індивідуальними, особистісними та суб'єктно-діяльними характеристиками порівняно з вищими рівнями професіоналізму. На підґрунті такого зіставлення та усвідомлення свого потенціалу допомогти студентові

виробити власний план сходження на вершину професійної діяльності, допомогти йому прогнозувати свій розвиток з урахуванням своїх індивідуальних властивостей, визначити головну мету і цілі кожного етапу, методи і технології досягнення вершин.

С. Хутинаєва зазначає, що орієнтація на використання в процесі підготовки фахівців різних категорій перспективної професіограми, спрямованої на „зону найближчого професійного розвитку”, вможливить комплексне та регульоване здійснення підготовки конкурентоздатних спеціалістів у системі професійного навчання у вищій школі [11]. Отже, сучасні технології підготовки конкурентоздатного спеціаліста вимагають *прогностичного моделювання особистості студента як майбутнього професіонала*, що сприятиме не лише визначенню інваріантних, ідеалізованих параметрів особистості та професійної діяльності спеціаліста, а й спостереженню за процесом його формування.

Важливим фактором, що сприяє формуванню конкурентоздатної особистості є *посилення практичної спрямованості підготовки фахівців відповідно потреб регіону*. Цьому сприяє створення єдиної системи безперервної практичної підготовки студентів. Потужне підґрунтя для підвищення конкурентоздатності випускників вітчизняних ВНЗ як на українському, так і на світовому ринку праці створює Болонський процес, одним з провідних принципів якого є саме пріоритет практичної спрямованості у підготовці майбутніх фахівців. Інтеграція до Болонського процесу передбачає виконання значного обсягу робіт щодо наближення змісту освіти до європейських стандартів.

Метою практики є формування та розвиток у студентів професійного вміння приймати самостійні рішення в умовах конкретного виробництва, оволодіння сучасними методами, формами організації праці, знаряддями праці в галузі їх майбутньої спеціальності. Місцем проведення практики можуть бути сучасні підприємства (організації, установи) різних галузей господарства, науки, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі, сільського господарства,

державного управління, а також бази за межами України. За такого підходу студенти вже в період навчання у ВНЗ отримують можливість набути професійно спрямовані практичні уміння й навички, що сприятиме їх кращій адаптації в професійному конкурентному середовищі.

Зважаючи на те, що конкурентоздатність – це, певним чином, усталеність на ринку праці, одним із провідних шляхів її формування є організація професійної підготовки такого рівня і якості, за яких людина отримує можливість соціального самонавчання і мобільності у професійному плані. Інформаційне суспільство ставить перед сучасною людиною все нові й нові вимоги, які необхідно задовольняти для забезпечення ефективної життєдіяльності в соціумі й задоволення власних професійних, соціальних й особистісних потреб: підвищення якості освіченості і компетентності в суміжних областях; підвищення соціальної активності й професійної мобільності. Тому умовою диверсифікації професійної освіти є *надання студентам можливостей постійно відновлювати професійні знання, навички і вміння як в межах формальної, так неформальної та інформальної освіти*. Отже, виникає потреба в нових гнучких освітніх структурах і технологіях, які здатні вчасно, якісно й адекватно надавати освітні послуги.

Зупинимося на розкритті сутнісних характеристик понять неформальна та інформальна освіта.

Неформальна освіта – будь-яка освітня діяльність, організована поза формальною освітою. Вона забезпечує засвоєння умінь і навичок, необхідних для соціально й економічно активного громадянина країни, щоб він зміг інтегруватися в суспільстві й на ринку праці [4, с. 583]. Особливістю неформального навчання є відсутність твердості й уніфікації в постановці цілей навчання. Мета задається самостійно, визначається індивідуально. Вона може змінюватись за бажанням відповідно поточних актуальних потреб. Абсолютна самостійність неформальної освіти передбачає, що особистість бере на себе всю відповідальність за власне навчання, включаючи: встановлення цілей навчання; визначення змісту навчання; розробку і планування власної програми навчання;

самотивацію й саморефлексію; організацію й керування власною діяльністю; оцінювання результатів власної діяльності; оцінювання якості обраного способу навчання.

Створення системи неформальної освіти може забезпечити умови для самореалізації кожної особистості, морального вдосконалення за рахунок надання широких можливостей у виборі напряму й форм освітньої діяльності, як у професійній сфері, так і в різних сферах дозвілля. У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу (2000 рік) було підкреслено, що неформальна освіта є рівноправною складовою освітнього процесу протягом всього життя. Програми ЄС „Освіта протягом життя” (Lifelong Learning) та „Молодь в дії” (Youth in Action) підтримують практики неформальної освіти.

Така ж думка викладена в Енциклопедії освіти, яка зазначає, що суперечності між формальними й неформальними методами освіти не є антагоністичними, а формальну й неформальну освіту можна розглядати як послідовні етапи того самого процесу [4, с. 583].

Сьогодні в Україні спостерігається активізація неформальної освіти, створюються центри раннього розвитку дитини, налагоджується робота клубів школярів, розвиток мережі шкільних Євроклубів та громадських молодіжних рухів, майстерень та лабораторій розвитку креативності. Для молоді активно працюють Майстерні громадської активності, метою яких є адаптація європейського досвіду неформальної громадської освіти в Україні. Існує низка програм міжнародних обмінів, які передбачають розвиток толерантності та міжкультурного діалогу. Втім, однією з найбільш істотних проблем становлення системи неформальної освіти в Україні є подолання стереотипного ставлення до неї як маловагомої й несуттєвої. Законодавчого визначення поняття „неформальна освіти” в Україні немає, натомість Закон про освіту містить поняття „самоосвіта” як елемент структури освіти в Україні.

На сьогодні українська освітня система не визнає сертифікатів, отриманих під час неформального навчання. У той же час в рамках вищої освіти Великобританії та Австралії вищі навчальні заклади визнають

неформальне навчання. В системі вищої освіти цих країн неформальні курси, тренінги, семінари визнаються як частина формальної освіти, а знання, отриманні під час неформального навчання не тільки визнаються релевантними, але й зараховуються до кредитних модулів.

Інформальна освіта (informal education) є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо [12]. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку.

Щодо управління процесом формування конкурентоздатності майбутніх фахівців, то передбачено участь студентів у тренінгах лідерства, комунікативних тренінгах, дискусійних клубах, професійних майстернях, комп'ютерних та мовних курсах, гуртки за інтересами (психологічний, міжкультурного спілкування тощо), роботі ради молодих вчених Дніпропетровської області, днях кар'єри, круглих столах, семінарах – практикумах, науково-практичних конференціях, ярмарках вакансій, конкурсах на заміщення вакантних посад за замовленням роботодавця, зустрічах з кращими випускниками університету; участь у студентському самоврядуванні (через можливість набуття управлінських, організаторських, комунікативних та ін. умінь), відвідування культурних видовищних установ, самонавчання, самоменеджмент тощо. Залучення студентів до вищезазначених видів діяльності сприяє розвитку в студентів громадянських навичок, виховання почуття причетності, солідарності, надає можливість самовдосконалення та виховання самооцінки, оптимального поєднання свободи і відповідальності, самостійного вибору часу, місця, тривалості навчання.

На наш погляд, неформальні типи навчання можуть стати гідним доповненням та навіть альтернативою для тих учасників освітнього процесу, яких не задовольняє існуюча система освіти з тоталітарними рудиментами, у

якій не вітається ініціатива та бажання вийти поза межі загально визнаного. Адже, як зазначають автори проекту „Білої книги української освіти”, тільки та система освіти може займати лідерські позиції у світі, яка: вчить „як думати”, а не „що думати”; забезпечує „рівні можливості”, а не рівність; допомагає опанувати ще неіснуючі знання, а не змушує зазубрювати „вчорашні” знання.

У якості підготовки конкурентоздатних фахівців важливу роль відіграє *активна взаємодія академічної спільноти з економічними партнерами, роботодавцями*. Ця взаємодія поширюється на викладання, технічний розвиток, організацію навчання, формування інституціональних структур нового типу, встановлення численних формальних зв'язків з організаціями, діловими колами і промисловим сектором та передбачає неперервний аналіз потреб у програмах навчання, підготовці конкурентоздатних фахівців.

Важливою складовою для вирішення завдань дослідження є *розробка системи моніторингу конкурентоздатності фахівця* та аналіз і врахування його результатів. Такий аналіз дозволяє виявити проблеми й недоліки, і на підставі зазначеного обґрунтувати шляхи формування конкурентоздатного фахівця у ВНЗ, зокрема управління зазначеним процесом.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що на підставі вищезазначеного, нами виокремлено такі умови диверсифікації освіти, що мають забезпечити ефективність управління процесом формування конкурентоздатних фахівців:

– неперервна адаптація навчальних програм й технологій навчання до майбутніх потреб, підвищення адекватності вищої освіти перспективам соціально-економічного розвитку;

– посилення практичної спрямованості підготовки фахівців відповідно потреб регіону;

– надання студентам можливостей постійно відновлювати професійні знання, навички і вміння як в межах формальної, так і неформальної та інформальної освіти;

– активна взаємодія академічної спільноти з економічними партнерами, роботодавцями;

– розробка системи моніторингу конкурентоздатності фахівця.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в практичній реалізації зазначених умов у процес управління формуванням конкурентоздатних фахівців у вищому навчальному закладі та пошуку нових підходів щодо освітніх стратегій у підготовці майбутніх фахівців.

Література

1. **Бодров В. А.** Психология профессиональной пригодности : учеб. пособие для ВУЗов / В. А. Бодров. – М. : ПЕРСЭ, 2001. – 511 с.
2. **Борисенко С. А.** Профессиональная подготовка конкурентоспособных специалистов в области экономики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Светлана Александровна Борисенко. – Комсомольськ-на-Амуре, 2004. – 219 с.
3. **Дудко Л. А.** Конкурентоспроможність спеціаліста в умовах ринкової економіки : дис. ... канд. соціолог. наук : 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології / Людмила Андріївна Дудко. – К. : Інститут соціології, 2004. – 196 с.
4. **Енциклопедія освіти** / Акад. пед. наук України ; [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. **Івашковський В.** Створення належних педагогічних умов – визнана складова процесу виховання громадянина / В. Івашковський // Рід. шк. – 2008. – № 9. – С. 36 – 39.
6. **Ковальчук В. Ю.** Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04. / Ковальчук Володимир Юльянович – К., 2005. – 402. с.
7. **Коджаспирова Г. М.** Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ „МарТ”, 2005. – 448 с.
8. **Новейший** энциклопедический словарь : 20 000 статей. – М. : АСТ ; Астрель ; Транзиткнига, 2006. – 1424 с.
9. **Саратцева И. П.** Педагогическая поддержка развития конкурентоспособности будущих специалистов в процессе преподавания иностранного языка в ВУЗе : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед.

наук / И. П. Саратовца ; Дальневосточ. гос. ун-т. путей и сообщений. – Комсомольск-на-Амуре, 2005. – 24 с.

10. **Хуторской А. В.** Современная дидактика / А. В. Хуторской. – СПб. : Питер, 2001. – 536с.

11. **Хутинаева С. З.** О принципах реализации инновационных технологий в системе современного высшего профессионального образования / С. З. Хутинаева // Инновации в образовании. – 2003. – № 4. – С. 41.

12. **Cross J.** Informal Learning: Rediscovering the Natural Pathways That Inspire Innovation and Performance from / 2006. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://internettime.pbworks.com/The-Book#nutshel>>.

Bykova V. A.

Relating to the diversification changes in education which encourage formation of competitive specialist

On the basis of scientific work analysis, the phenomenon of “*diversification*” which we understand as a principle of professional education system development in modern socio- economic conditions has been distinguished in the article. Realization of this principle will create the conditions for modernization of management quality system of specialists’ training, realization of their various educational trajectories provided with the variant educational programs, taking into account individual possibilities, needs and capabilities of specialist’s personality, forming of professionally and socially mobile and competitive specialist’s personality, claimed on the labor market, organization of the employment system of graduating students, providing them with the secondary employment. The reasons which influenced the arising of education diversification have been exposed. The analysis of approaches to the organization of formation future specialists’ competitiveness process in professional training has been made. Conditions of education diversification which may provide effectiveness of management process of competitive specialists’ formation: continuous adaptation of studying programs and training technologies to future needs, an increase of adequacy of higher education to the prospects of socio-economic development; strengthening of practical orientation of specialists’ training according to region needs; giving students the possibilities of continuous regaining of professional knowledge, skills and abilities both within the frameworks of formal and nonformal and informal education; active cooperation of academic association with economic partners, employers, development of competitive specialists’ monitoring system.

Key words: diversification, terms of education diversification, formation of competitive specialists.

Відомості про автора

Бикова Вікторія Олександрівна – аспірант кафедри загальної та соціальної педагогіки Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2012 р.

Прийнято до друку 21.12.2012 р.